

Pojetí vzdělání v současné a budoucí společnosti

Myšlenky významného francouzského myslitele Nicolase de Condorceta jsou i dnes inspirativní. V druhé polovině osmnáctého století, kdy byly vysloveny, vrcholí osvícenství a vznikají první pokusy o nastolení demokratické společnosti. Nicolas de Condorcet stál u zrodu republiky během Velké francouzské revoluce a jako osobní cíl si kladl vytvoření vzdělávacího systému nezávislého na státním zřízení. Vzdělání mělo být dostupné všem, bez rozdílu pohlaví nebo etnické příslušnosti. Tím chtěl vytvořit pevný základ pro společnost, kde nevznikají autoritářské režimy, pro společnost, která je demokratická. Tato myšlenka je jistě skvostná, přihlédneme-li k tomu, že v době absolutismu ve Francii byla většina obyvatelstva negramotná a nevzdělaná (ve smyslu vědomostí a gramotnosti, jako vzdělání lze rovněž označovat praktické schopnosti v zemědělství) a že vzdělání bylo dostupné převážně v církevních a aristokratických kruzích, které ovládaly stát. Velká francouzská revoluce se ale obrátila proti původním ideálům a Condorcetovy reformy nebyly realizovány. Teprve nedávná historie jeho myšlenku dostupného, na státě nezávislého vzdělání naplnila, můžeme se proto zamyslet nad pravdivostí jeho slov.

V České republice je gramotnost téměř stoprocentní, je zde školský systém, který je ovlivňován státem nejméně v historii. Vzdělání je dostupné mužům i ženám, Čechům i cizincům, školní docházka je povinná. Je zde politický systém nejbližší ideálu demokracie. Dochází ale k naplnění daru (Condorcet: *Získávání nových poznatků je pro člověka jedinou možností, jak tento šťastný dar rozvíjet, je zdrojem jeho štěstí a sláv.*), který člověk od přírody dostal? Pokud bychom takto podali Nicolasi de Condorcetovi svědectví naší doby, shledal by, že k naplnění jeho idejí zde došlo. Ale musel by také uznat, že i přesto není naše doba idylická, že je zde mnoho problémů, že mnoho lidí není šťastných.

Vysvětlením pro tento rozpor by mohl být fakt, že člověk ze své podstaty nikdy nemůže vytvořit ideální společnost. Takový argument ale nenabízí jiné východisko než rezignaci. Pokud nechceme rezignovat, pokud se chceme zdokonalovat, musíme se obrátit do minulosti a v tomto případě pochopit, co se od osmnáctého století (kdy Nicolas de Condorcet žil) změnilo.

Během devatenáctého století došlo (prvotně v Evropě a v Severní Americe) k velkému a rychlému materiálnímu rozkvětu. V jeho důsledku se změnilo postavení jednotlivce; v devatenáctém století se mu dostává vzdělání, uvědomuje si svoji občanskou a národní příslušnost, získává čím dál větší technické zázemí, ztrácí víru v boha (v tradičním pojetí). Na začátku dvacátého století již většina obyvatel západního světa přestala být existenčně závislá na přírodě (a to ve smyslu každodenního přežití i ve smyslu přírodních katastrof, hladomorů). Lidé jsou vzdělaní a žijí v představě vyspělé civilizace. Poté přichází velká rána v podobě dvou světových válek, období morální krize. A zde je již patrný rozpor mezi Condorcetovou tezí a realitou; v této době byla většina lidí vzdělaná, přesto vznikly despotické

režimy, které podnítily válku. Důležitou příčinou byly i ekonomické problémy, například ve Výmarské republice či v carském Rusku, což souzní s tezí, že lidé se vymanili z přírody, protože ekonomie je ryze lidská záležitost.

Když shrneme, co zásadního se proměnilo, tak člověk v důsledku vývoje opouští přírodu (stěhuje se do měst, vytváří kolem sebe umělý svět), ztrácí duchovní oporu v náboženství, roste jeho technologická moc, s tím i vzdělanost, vzniká ekonomické globální propojení. Dnešní člověk je principiálně stejný jako před dvěma sty lety, dnes ale čelí jiné vnější situaci, která v něm odráží jiné aspekty a dává vystávat jeho psychologické stránce. Vzniká situace, kdy největším ohrožením člověka je člověk sám.

Dnešní diktátor má ničivější vojenské prostředky než třeba Ludvík XIV. A neplatí to pouze pro neomezené vládce: každý jednotlivec je dnes mocnější a tím i nebezpečnější, což dokazují rostoucí útoky terorismu. Co je jejich příčinou? Technologie a vůle člověka takové činy dělat. Ve vztahu k přírodě se hegemonie člověka jako druhu na Zemi projevuje jeho přemnožením. Člověk planetu svým působením poškozujeme; hubí živočišné druhy, narušuje přirozené uspořádání. A ani zde není technologie jedinou příčinou. Condorcetova idea získávání nových poznatků nefunguje důsledněji, protože člověk se sice vzdělává, ale uniká mu jeho vlastní psyché, poznává svět, ale nepoznává sám sebe.

Pro řešení duševních problémů vznikla psychologie, která se příznačně vyvíjí v devatenáctém století, v době, kdy tento aspekt začíná být aktuální. Otázkou je, zda psychologie, jako vědní i jako praktický obor, dokáže plošně řešit problémy lidského nitra. Uvažme totiž (ve vztahu k České republice), že žijeme v největší prosperitě a míru na tomto území, a přesto činnost mnoha lidí tento stav narušuje, či dokonce přispívá k jeho úpadku. Podíváme-li se na psychologické problémy ve společnosti podrobněji, mnoho dnešních problémů vzniká na úrovni jednotlivce, když ho schvátí frustrace, nízké sebevědomí, nenávisť, pocit křivdy, absence smyslu života. Tyto projevy poté rozežírají racionální společnost, na politické úrovni nahrávají krajním a nesystémovým stranám. S odkazem na Condorceta lze říct, že vzdělání a celková přístupnost informací je dnes vysoká, přesto nejsou lidé vždy šťastní a nedokážou naplnit náš lidský potenciál - zdokonalovat se.

Je tedy jeho názor chybný? Je snad s rostoucí informovaností a vzděláním člověk nebezpečnější? Není lepší, když má přístup ke vzdělání pouze omezená, vládnoucí menšina?

Tyto otázky bytostně souvisí s přítomností demokracie, která na našem území vytváří podmínky pro relativní blahobyť. Proto bychom se měli snažit nalézt řešení této situace a pokusit se současný stav spíše evolučně zdokonalovat, ne revolučně zničit. Myšlenku považujeme tedy za správnou. Po splnění předpokladu nezávislého systému vzdělání je nyní nutné zaměřit se na vnitřní stabilitu člověka. Není totiž nutné snažit se z každého vychovat vzdělance. Není důležité, jak je člověk inteligentní, spíše jak je moudrý. I inteligentní a vzdělaný člověk, pokud má vážný problém, může být velmi nebezpečný. Intelligence má také mnoho podob a ne zřídka

se stává, že velmi inteligentní lidé mají sklony k psychickým poruchám. To, co jim chybí, je možná větší kontakt s přírodou (byť to může znít pejorativně). Jistě nelze vrátit se zpět do přírodního systému, člověku ale pomáhá kontakt s přirozeným světem, s přírodou, ze které vzešel. A to dokládá také fakt, že velká sociální hnutí konce devatenáctého století, která vzrostla ve fašismus nebo komunismus, vznikala z řad dělnických tříd, které pod vlivem industrializace opouštěly přirozené prostředí venkova a odcházely do městských periferií. Větší ohled k přírodě je nutný také z důvodů ekologických. A z těchto zkušeností konečně vyplývá další důležitý úkol; vést člověka k individuální síle, aby každý mohl být sám sobě psychologem.

Hlavní myšlenka Nicolase de Condorceta zůstává tedy platná i dnes, kdy došlo k jejímu naplnění. Musíme se i nadále zasazovat o fungování nezávislého vzdělávání; je ale pouze polovičním řešením, když bude člověk rozumět světu kolem sebe a nebude rozumět sám sobě. Nelze ani předpokládat, že všichni lidé budou vzdělaní a racionální. Měli bychom se ale snažit, aby byli šťastní a vyrovnaní. Přiblížit se této ideji jistě není snadné, ale způsob jak toho docílit by měl být předmětem veřejné debaty, v té se ale zatím řeší především důsledky, a nikoli příčiny problémů.